

ÚLOHA ŽÁKA A UČITELE V CIZOJAZYČNÉM VYUČOVÁNÍ

ELIŠKA BINTEROVÁ

Cizojazyčné vyučování je stále předmětem hledání nových cest, které by usnadnily a urychlily osvojení některého cizího jazyka. V našich českých podmínkách jsou zejména na základních, ale ve velké míře i na středních školách upřednostňovány hlavně jazyky anglický a německý, francouzský jazyk, jehož postavení v rámci cizojazyčného vyučování se chci dotknout, stojí na okraji pozornosti.

Přesto vyjádřeno čísly, 350 miliónů lidí je s francouzštinou spjata jednak v Evropě, ale i na jiných kontinentech a v zemích, kde je francouzština jazykem úředním, vyučovacím nebo užívaným jen částí populace. Pro 110 miliónů lidí je jazykem mateřským.

Francouzština je jedním ze šesti oficiálních jazyků OSN, na druhém místě za angličtinou. V institucích Evropské unie zaujímá mimořádné místo z několika důvodů:

Tři ze šesti zakladatelských zemí Evropského hospodářského společenství jsou frankofonní země (Francie, Belgie, Lucembursko).

Rozhodující instituce Evropské unie mají své sídlo na frankofonním území - Štrasburk, Brusel, Lucemburk.

Francouzština má zvláštní statut jednacního jazyka pokud jde o právní otázky. Ve sporných případech je rozhodující francouzská verze.

Přestože jsou tyto argumenty všeobecně známé, jaká je realita postavení francouzštiny na českých školách?

Možnost zvolit si cizí jazyk jako určitou formu výchovy a aktivity mají děti už v mateřských školách. Na základních školách se děti učí cizímu jazyku od 4. třídy. Výuka francouzštiny je zde zcela ojedinělá, většinou jde o nepovinný předmět. Malé procento žáků si zvolí francouzštinu také na střední škole. Např. v Českých Budějovicích, kde je v současnosti šest gymnázií, výuka francouzštiny jako volitelného předmětu probíhá pouze ve dvou z nich, kde je jedno oddělení žáků v každém ročníku počínaje sekundou na jednom, na druhém potom je po jednom oddělení pouze ve čtyřech ročnících se dvěma povinnými jazyky, zatímco angličtina a němčina se vyučuje v jedenácti odděleních při třech paralelních třídách.

Francouzština se vyučuje dále ve stotisícovém městě ještě v Obchodní akademii a v Integrované střední škole cestovního ruchu.

Je obtížné vyjádřit poměr zájmu o jednotlivé cizí jazyky čísly, je však zřejmé, že potřeba všestranně podporovat výuku francouzského jazyka trvá a je ostatně také eminentním zájmem francouzské strany. Snaha všech, kteří se na usnadnění a zatraktivnění metod vyučování a učení se francouzskému jazyku podílejí, směřuje stále ke hledání nových a efektivnějších postupů. Každé desetiletí je poznamenáno inovacemi a pokusy odpovědět na otázku, jak učit jinak.

Inovace ve vyučování cizím jazykům se týká také učitele a jeho jednání. Na začátku osmdesátých let je od učitele požadováno, aby reagoval na celou řadu nových metod, alternativních a paralelních metod, které nabízejí nové zaměření jako je uvolnění, radost, komplexnost osobnosti, citový vztah mezi učitelem a žákem, důraz na rozdílné funkce dvou mozkových hemisfér, společné ohodnocení učitele a žáka. Je tedy zřejmě směřování k tzv. "multimetodice" jako reakce na předchozí monometodiku.

Nové paralelní metody se objevují a často rychle zase mizí nebo dávají vznik novým směrům a tendencím, které se nazývají alternativní. Někdy jsou samoučelné a tříští omezenou funkci didaktiky francouzštiny. Přesto lze stále považovat za společné východisko, že "proč", "s kým" a "jak" převažuje nad tím "co" a že je viditelná snaha brát v úvahu poznatky z psychologie, individuální a skupinové psychopedagogiky a z teorie vyučování. Tyto nové metody přinášejí také nový vítr do jinak vážné pedagogiky a vedou jak žáka tak učitele ke tvořivosti, hravosti, pokusu o divadelní produkci, psychodrama, simulaci, vyjádření pohybem, improvizaci, řečnickému projevu, písemnému projevu, uvolnění zábran ve vztahu k věděni a k vyučování či učení. Jde o nekonvenční metody, které mají své teoretické zdůvodnění, ve kterém lze najít trhliny a kolísání.

Jednou z nejznámějších metod je tzv. "sugžestopedie". Je založena na studiu a tezí Dr. Lozanova, bulharského lékaře a psychoterapeuta. Studuje zejména funkci paměti a mechanismus podnětů usnadňujících učení a usměrňujících lidské schopnosti, aniž by byla omezena schopnost kritičnosti. Mimořádná pozornost je věnována atmosféře sugžestopedického kurzu. Důraz je kladen na pozitivní dynamičnost skupiny, ocenění žáka, motivaci a vše je spjato s uměleckými prostředky, jako je hudba, divadlo, kresba, poezie, hlasová modulace učitele, zakomponovanými nejrůznějšími způsoby, neboť umění je podle Lozanova nejučinnějším podnětem. Úsilí naučit se je uvolněné, je

uskutečňované v radostném prostředí, bez napětí. Podle Lozanova, účastník sugžestopedického kurzu vynakládá skutečné intelektuální úsilí, když se snaží vymyslet neobvyklý příběh, aby zaujal své spolužáky, nebo když se obrátí na jiného žáka s poznámkou, která by ho měla potěšit.

Pedagog musí mít odborné schopnosti, aby vytvořil podnětné prostředí a vztah k žákovi. Musí mít tzv. "dvojí schopnost komunikace", vedle jazykové ještě schopnost, která obohacuje komunikaci v cizím jazyce např. rytmem, hlasovou modulací nebo artikulací a zároveň musí umět vytvořit srdečnou atmosféru, stimulující prostředí a předávat určité umělecké obohacení. Jiná metoda, tzv. "Silent Way", uvedená anglickým profesorem matematiky, profesorem Gattegno, vychází z obecné teorie vyučování. Profesor Gattegno říká, že veškeré učení se je postupným nepřenosným uvědomováním si, je procesem, kterým musí projít každý sám. Každý člověk je odpovědný za to, co se sám naučí. Jde o určitou formu autonomie nebo aktivní odpovědnosti za naučené a získané vědomosti a schopnosti. Hlavním prostředkem učení, podle něhož se metoda nazývá, je "ticho". Učitel se musí omezit na mlčení a sledovat, vést a řídit žáky. Těm ticho umožňuje odvážit se rychleji k užívání cizího jazyka z vlastní iniciativy, využívat vlastních hypotéz i hypotéz spolužáků.

Stejně jako pokud jde o sugžestopedii, úloha učitele je základem a jeho odborná specializace je nezbytná. Učení se je však důležitější než učitelem řízené vyučování. Žák musí mít možnost využít vlastních schopností přijímat poznatky a vědomosti, učitel mu pomáhá, aby si uvědomil překážky, které mohou zpomalit jeho učení, pomáhá mu je překonat. Role učitele je jakýmsi zrcadlem, odrážejícím nezbytnost vlastního vědomí žáka a respektujícím vlastní samostatný postup učení se.

Méně ambiciózní a více zaměřené na cíl vyučování jsou jiné metody, které rovněž kladou důraz na inovaci, ale opírají se o teoretické předpoklady. Např. "Třída snů", založená na rozdílné funkci dvou mozkových hemisfér (levá hemisféra má funkci lineární, analytickou a logickou a je místem pro řeč a uvažování, pravá hemisféra s funkcí více intuitivní a syntetickou je místem pro porozumění, tvořivost, obrazy, tvary a rytmus) a na terapeutické komunikativní metodě nazývané transakční analýza. I když tyto metody jsou založeny na teorii určitého odborníka, mají také celou řadu chyb a nedostatků, zejména v oblasti jazykové analýzy. Jejich úspěch je vždy závislý na učiteli a jeho schopnostech. Nelze však popřít jejich přínos na různých úrovních a ten je významný pro přípravu budoucího učitele cizího jazyka. Nové metody jsou perspektivní v těchto bodech:

Zpracování výsledků a zpráva o výsledcích

1. Snaží se respektovat žáka, kladou důraz na jeho samostatnost, odpovědnost a tvořivost a zároveň u něj rozvíjejí pocit osobního přínosu.
2. Pokoušejí se usnadnit kontakt mezi učitelem a žákem, vytvářet radostnou atmosféru, která nebrání získávání dovedností v cizím jazyce, ale naopak přispívá k motivaci, uvolnění a zájmu.
3. Dávají učiteli úlohu vedení a zároveň sledování postupů, řízení procesu získávání vědomostí a poznávání. Učitel zaujímá významné místo, má volnost v rozhodování a v experimentování.
4. Uvádějí do vyučování také pohybovou aktivitu, gestikulaci učitele a žáka a vycházejí z osobních prožitků pro vytváření komunikativních situací.
5. Jsou většinou dílem lékařů nebo psychologů, neoborníků v oboru francouzštiny jako cizího jazyka.

Pro shrnutí lze říci, že učitel v duchu inovací výuky cizích jazyků využívá celou škálu nejrůznějších prostředků, aby dosáhl svého cíle ve vyučování. Nelze tedy opomenout širokou oblast médií, která pronikají do cizojazyčného vyučování: video počítač, Minitel, stejně jako tisk, rozhlas a televize. Média jsou součástí vyučování pro usnadnění a aktualizaci komunikativní složky.

V zorném úhlu všech metod a postupů nejdůležitější roli hraje vždy učitel. Ideální učitel cizího jazyka by měl být spojením všech schopností a možností, měl by znát různé postupy ve výuce cizího jazyka, měl by být filologem, lingvistou, badatelem, psychologem, pedagogem, umělcem, schopným analyzovat rozličné situace ve vyučování. Měl by umět jednat a hodnotit vzniklé situace. Měl by mít k dispozici stále se měnící a rozšiřující materiál a pomůcky. Takový učitel by měl umět vybírat, orientovat se, případně sám vyrobit a připravit pomůcky. Neobává se omylu, který může naopak být poučením, odvažuje se experimentovat a využívat svých poznatků.